

Den kapitalistiska utvecklingskurvan

I sin inledning till Marx' *Klasstriderna i Frankrike 1948-50* skrev Engels:

”Vid bedömningen av händelser och händelsesammanhang i dagens historia är man aldrig i stånd att gå tillbaka till de *yttre* ekonomiska orsakerna. Än i dag, när den hithörande fackpressen erbjuder ett så rikhaltigt material, är det omöjligt t.o.m. i England att dag för dag följa med, vad som sker inom industrin och handeln på världsmarknaden, och förändringarna i produktionsmetoderna, så att man vid vilken tidpunkt som helst kan få fram det allmänna resultatet av dessa på många sätt invecklade och ständigt växlande faktorer, av vilka de viktigaste dessutom under långa tidsperioder kan vara verksamma i det fördolda, innan de plötsligt gör sig våldsamt gällande på ytan. En klar överblick över en given periods ekonomiska historia uppnår man inte förrän i efterhand, sedan materialet insamlats och sorterats. Härvid är statistiken ett nödvändigt hjälpmedel, och den släpar alltid efter. När man skall bedöma dagens historiska skeenden, blir man därför alltför ofta tvungen att behandla den viktigaste faktorn som konstant, att behandla det ekonomiska läget i periodens början såsom givet för hela perioden och oföränderligt, eller att endast ta hänsyn till sådana förändringar, som har sin upprinnelse i det åskådliga händelseförloppet och som därför också ligger i öppen dag. Den materialistiska metoden måste därför endast alltför ofta nöja sig med att återföra de politiska konflikterna till intressekonflikter mellan de av den ekonomiska utvecklingen skapade samhällsklasserna och klassfraktionerna och att presentera de enskilda politiska partierna som mer eller mindre adekvata uttryck för dessa klasser och klassfraktioner.

Det är självklart, att detta oundvikliga försummande av de samtida förändringarna i det ekonomiska läget, som är den egentliga grundvalen för alla de händelseförlopp, som skall undersökas, måste utgöra en felkälla. (kursiv L. T.)”

Dessa tankar som Engels formulerade kort före sin död utvecklades inte vidare av någon efter honom. Vad jag minns citeras de sällan – mycket mer sällan än de borde. Än mer, deras innebörd tycks ha undflytt många marxister. Detta faktum förklaras än en gång av de orsaker som Engels själv pekar på när han går i kamp mot varje form av slutna ekonomisk tolkning av den samtida historien.

Det är en mycket svår uppgift – omöjlig att lösa i sin fulla omfattning – att bestämma de underliggande impulser som ekonomin överför till dagens politik; och likväl kan man inte skjuta upp förklaringen av de politiska fenomenen, eftersom kampen inte kan vänta. Härav nödvändigheten att i den dagliga politiska verksamheten tillgripa förklaringar som är så allmänna att de genom långt bruk blivit förvandlade till truismer.

Så länge som politiken rör sig inom en och samma ram, i en och samma takt. dvs så länge som ansamlingen av den ekonomiska kvantiteten inte övergått till en politiskt kvalitet, tjänar denna typ av klargörande abstraktioner (”Bourgeoisens intresse”, ”imperialismen”, ”fascismen”) ännu mer eller mindre sitt syfte; inte för att tolka ett politiskt faktum i alla dess konkreta former, utan för att reducera det till en välkänd social kategori vilken naturligtvis är av ovärderlig betydelse.

Men när en allvarlig förändring sker i situationen – och än mer vid en kraftig sväng – visar sådana allmänna förklaringar sin fullständiga otillräcklighet och omvandlas till tomma truismer. I sådana fall är det absolut nödvändigt att analytiskt tränga djupare för att bestämma den kvalitativa aspekten, och om möjligt också kvantitativt mäta ekonomins impulser på politiken. Dessa ”impulser” utgör den dialektiska formen för de ”uppgifter” som härrör ur den dynamiska basen men endast finner sin lösning inom överbyggnaden.

Förändringar i den ekonomiska konjunkturen (högkonjunktur, depression, kris) innebär redan i sig periodiska impulser som ger upphov än till kvantitativa och än till kvalitativa föränd-

ringar och till nya bildningar på politikens område. De härskande klassernas profiter, statsbudgeten, lönerna, arbetslösheten, utrikeshandelns andel etc. är intimt sammanknutna med den ekonomiska konjunkturen och utövar i sin tur ett direkt inflytande på politiken. Redan detta är tillräckligt för att man skall förstå hur viktigt och fruktbart det är att steg för steg följa de politiska partiernas och statsinstitutionernas historia och utveckling i relation till den kapitalistiska utvecklingens cykler. Med detta menar vi inte att dessa cykler förklarar *allting*. Detta är uteslutet redan av det enkla skälet att cyklerna själva inte är primära, utan endast ekonomiska fenomen av andra rangen. De är en produkt av produktivkrafternas utveckling under marknadsförhållandenas villkor. Men cyklerna förklarar *en hel del*, eftersom de genom sin automatiska pulsering skapar oundgängliga dialektiska språng i det kapitalistiska samhällets mekanismer. Vändpunkterna i handels- och industrikonjunkturerna gör att vi kommer närmare de kritiska knutarna i de politiska strömningarnas, lagstiftningens, och de ideologiska formernas väv.

Men kapitalismen kännetecknas inte bara genom cyklernas periodiska uppträdande, ty i så fall skulle vi få en ständig upprepning och inte en dynamisk utveckling. Handels- och industri-cyklerna har olika karaktär under olika perioder. Huvudskillnaden mellan dem bestäms av den kvantitativa växelverkan mellan kris- och högkonjunkturperioden inom varje given cykel. Om högkonjunkturen ersätter förstörelsen och begränsningarna från den föregående krisen med ett överflöd, då går den kapitalistiska utvecklingen som helhet framåt. Om krisen innebär en förstörelse eller åtminstone en kraftig inskränkning av produktivkrafterna, och i sin intensitet överträffar motsvarande uppgång, då får vi som resultat en nedgång i ekonomin. Om krisen och högkonjunkturen slutligen är lika starka, då får vi en tillfällig och stagnerande jämvikt i ekonomin.

Detta är schemat i grova drag. Vi kan i historien se att likartade cykler grupperar sig i serier. Det finns hela epoker i den kapitalistiska utvecklingen när cyklerna karaktäriseras av skarpt tecknade uppgångar och svaga kortlivade kriser. Resultatet är en skarpt stigande rörelse i den kapitalistiska utvecklingens grundläggande kurva.

Det finns stagnationsepoker när denna kurva – trots partiella cykliska förändringar – förblir på ungefär samma nivå under flera decennier. Och slutligen – under vissa historiska perioder går den grundläggande kurvan, samtidigt som den alltid genomgår cykliska svängningar, nedåt som helhet. Detta markerar produktivkrafternas nedgång.

Det är redan möjligt att *a priori* hävda att epoker av snabb kapitalistisk utveckling måste äga drag – i politiken, i lagstiftningen, i filosofin, i poesin – som skarpt skiljer sig från stagnationsperioder eller i en ekonomisk nedgång. Än mer måste en övergång från en epok till en helt annan naturligtvis skapa de största omvälvningar i förhållandena mellan klasserna och mellan staterna. Vid Kominterns tredje världskongress tvingades vi betona denna punkt särskilt – i kamp mot den rent mekanistiska synen på det kapitalistiska sönderfall som vi nu bevittnar. Om en periodisk växling mellan ”normala” uppgångar och ”normala” kriser får sin återspeglning inom samhällslivets alla områden, då måste en övergång från en hel uppgångsperiod till en nedgångsepok, eller omvänt, skapa de största historiska störningar. Det är inte svårt att visa att revolutioner och krig i många fall står med ett ben på vardera sidan gränsen mellan två olika epoker i den ekonomiska utvecklingen, dvs knutpunkten mellan två olika enheter i den kapitalistiska kurvan. Att analysera hela den moderna historien ur denna synvinkel är förvisso en av de tacksammaste uppgifterna för den dialektiska materialismen.

Efter Kominterns tredje världskongress undersökte professor Kondratjev detta problem – som vanligt genom att omsorgsfullt undvika den formulering som frågan fick på kongressen – och försökte att vid sidan av den ”lilla cykeln”, som täckte en period på tio år, utveckla en ”lång cykel” som omfattade ungefär femtio år. Enligt denna symmetriska konstruktion består en lång ekonomisk cykel av fem mindre, och vidare har hälften av dem karaktären av en

uppgång medan den andra halvan består av en kris med alla de nödvändiga övergångs-stadierna. Den statistiska bestämning av de stora cyklerna som Kondratjev gjort bör underkastas en noggrann och inte alltför godtrogen verifiering, både vad gäller enskilda länder och världsmarknaden som helhet. Det är redan möjligt att i förväg avvisa Kondratjevs försök att ge de epoker som han kallar för långa cykler samma ”strängt lagbundna rytm” som man kan se i mindre cykler; det är uppenbarligen en falsk generalisering utifrån en formell analogi. Den periodiska återkomsten av små cykler betingas av de kapitalistiska krafternas inre dynamik, och uttrycks alltid och överallt där det finns en marknad. Vad gäller de stora segment av den kapitalistiska utvecklingskurvan (50 år) – som professor Kondratjev oförsiktigt nog föreslår att man också skall kalla för cykler –, bestäms deras karaktär och varaktighet inte av de kapitalistiska krafternas inre samverkan utan genom de yttre faktorer som kanaliserar den kapitalistiska utvecklingen. Kapitalismens erövring av nya länder och kontinenter, upptäckten av nya naturresurser och – i dessas kölvatten – sådana viktiga faktorer i ”överbyggnaden” som krig och revolutioner bestämmer karaktären och växlingen mellan uppåtstigande, stagnerande epoker i den kapitalistiska utvecklingen.

Längs vilken väg bör då undersökningen fortskrida?

Att upprätta den kapitalistiska utvecklingskurvan i dess icke-periodiska (grundläggande) och periodiska (sekundära) faser likväl som brytningspunkterna i de olika länder som är av intresse för oss och i förhållande till hela världsmarknaden – detta är den största delen av uppgiften. När vi väl har bestämt kurvan (metoden för att bestämma den är naturligtvis en speciell fråga och långt ifrån enkel, men den gäller snarast den ekonomisk-statistiska tekniken), kan vi bryta ner den i perioder beroende på upp- och nedgångsvinkeln i förhållande till den horisontella axeln (se bilden). På så sätt får vi en grafisk framställning av den ekonomiska utvecklingen, dvs. en karakterisering av den ”verkliga grunden för alla händelse som undersöks”. (Engels)

Beroende på konkretion och detaljerna i vår undersökning kan vi behöva flera sådana scheman: en som gäller jordbruket, en annan för tung industri, osv. Med detta schema som utgångspunkt måste vi härnäst synkronisera den med politiska händelser (i ordets vidaste bemärkelse). Vi kan då leta efter inte bara korrespondenser – eller för att uttrycka det noggrannare: samverkan – mellan bestämt avgränsade epoker i samhällslivet och skarpt avtecknade segment i den kapitalistiska utvecklingskurvan – utan också efter de direkt underjordiska impulser som utlöser de enskilda händelserna. På denna väg är det naturligtvis lätt att hamna i den mest vulgära schematisering och framför allt ignorera de viktiga inre betingelserna och den inre utvecklingen i de ideologiska processerna, och att glömma bort det faktum att ekonomin endast är bestämmande i sista hand. Det saknas verkligen inte karikatymässiga slutsatser ur den marxistiska metoden! Men att för den skull avvisa den formulering vi gjort ovan av frågan (”den luktar ju ekonomism”), det vore att visa en total oförmåga att förstå marxismens väsen, vilken är att förändringar i överbyggnaden beror på förändringar i den ekonomiska grunden och inte på något annat.

Med risk att utsättas för teoretiska vredesutbrott från ”ekonomismens” motståndare (och delvis med avsikt att framkalla deras indignation) presenterar vi här en schematisk teckning som godtyckligt beskriver den kapitalistiska utvecklingskurvan under en period av 90 år längs de linjer vi dragit upp. Den allmänna riktningen i den grundläggande kurvan bestäms av karaktären hos de partiella konjunkturella kurvorna som utgör dess beståndsdelar. I vårt schema kan vi tydligt se tre perioder avteckna sig: 20 år av mycket rätlinjig kapitalistisk utveckling (del A-B); 40 år av energiskt uppsving (del B-C); 30 år av utdragen kris och nedgång (del C-D). Om vi i detta diagram inför de viktigaste historiska händelserna under motsvarande period – då räcker det med denna grafiska jämförelse mellan viktiga historiska händelser och kurvans variationer för att visa hur ovärderlig den historiska materialismen är som utgångspunkt för en

undersökning. Samstämmigheten mellan de politiska händelserna och de ekonomiska förändringarna är naturligtvis mycket relativ. Som tumregel kan man säga att "överbyggnaden" i allmänhet registrerar och återspeglar nya bildningar i den ekonomiska sfären först med en stor försening. Men denna lag måste upptäckas genom en konkret undersökning av de komplicerade samverkansprocesser som vi här bara kan antyda.

I rapporten till tredje Världskongressen illustrerade vi vår tankegång med vissa historiska exempel från revolutionsepoken 1848, den första ryska revolutionen (1905) och den period som vi nu genomlider (1920-21). Vi hänvisar läsaren till dessa exempel. Det utgör inte något färdigt och avslutat, men de visar tillräckligt tydligt vikten av att undersöka frågan såsom vi har gjort – framför allt för att förstå historiens kritiska språng: kriget och revolutionerna. I detta brev utnyttjar vi en rent godtycklig grafisk framställning utan att försöka ta en bestämd period i historien som grund. Vi har gjort det av den enkla skälet att varje försök i den riktningen skulle vara ett klumpigt föregripande av de resultat som man först kan få fram utifrån en komplicerad och besvärlig undersökning som ännu inte utförts.

För närvarande är det naturligtvis omöjligt att i någon bestämd grad förutsäga vilka delar av historiens fält som skall belysas och hur mycket ljus en materialistisk undersökning kan sprida genom ett konkret studium av den kapitalistiska kurvan och samverkan mellan den senare och alla samhällslivets aspekter. De framgångar som kan göras på detta område kan bara bestämmas som resultat av själva undersökningen. Den måste vara mer systematisk och mer metodisk än de historiskt-materialistiska exkursioner som hittills företagits. I vilket fall kan en sådan infallsvinkel i den moderna historien berika den historiska materialismens teori med erövringar som är avsevärt värdefullare än det mycket tveksamma spekulativa jonglerande med den materialistiska metodens begrepp och termer som några av våra marxister har företagit sig; de har fört in formalismens metod på den materialistiska dialektikens område. Det har gjort att de reducerat frågan om att skapa mer preciserade definitioner och klassifikationer till frågan om att dela upp tomma abstraktioner i fyra lika tomma delar; kort och gott: de har förfalskat marxismen genom de kantianska epigonernas nakna men eleganta manér. Det är verkligen dumt att i all oändlighet vässa och vässa ett instrument, att slipa bort det marxistiska stålet när uppgiften i stället är att använda instrumentet på råmaterialet.

Enligt vår uppfattning kunde detta tema utgöra ämnet för det mest fruktbara arbete från våra marxistiska seminariers sida på den historiska materialismens område. Självständiga undersökningar på detta område skulle utan tvekan kasta nytt ljus, eller åtminstone mer ljus, på isolerade historiska händelser och hela epoker. Slutligen skulle själva bruket av de tidigare nämnda kategorierna enormt underlätta en politisk orientering under den nuvarande epoken – en epok som tydligare än förr visar sambandet mellan en kapitalistisk ekonomi som nått sin högsta punkt och en kapitalistisk politik som blivit fullständigt tygellös.

Jag lovade för länge sedan att utveckla detta tema för *Vestnik Sotsialisticheskoi Akademii*. Hittills har olika omständigheter hindrat mig från att hålla detta löfte. Jag är inte säker på att jag kommer att hinna heller i framtiden. Av den anledningen får jag tills vidare nöja mig med detta brev.

Leo Trotskij 21 april 1923